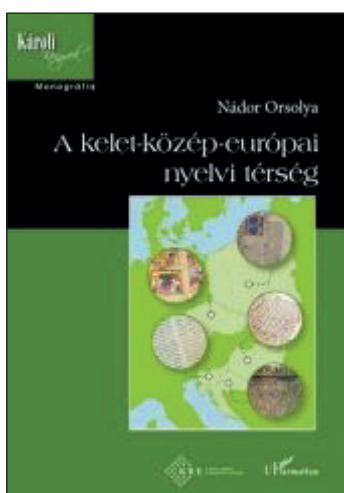

Nádor Orsolya

A kelet-közép-európai nyelvi térség (Magyari Sára)

KÁROLI KÖNYVEK. KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM – L'HARMATTAN KIADÓ.
BUDAPEST. 2023. 266 OLDAL

Nyelvpolitikáról és nyelvi jogokról gyakorlatiasan

Néhány évvel ezelőtt tudomány-népszerűsítő szöveget írtunk közösen Nádor Orsolyával a nyelvpolitika, nyelvi jogok témakörében, amely így kezdődött: „Azt hiszem, hogy a magyar nyelvvel nem csak a neki szentelt ünnepélyes héten foglalkozunk, hanem folyamatosan. Még ha nem is mindig úgy, ahogyan azt nyelvészként kívánatosnak tartanánk. Igen, a kommentekre gondolok, amikor valaki nem a poszthoz szól hozzá, hanem a másik hozzászólását, szóhasználatát, helyesírását kritizálja, majd egy éles kanyarral eljut oda, hogy »lerománozza«, »leszlovákozza«, »leukránozza« a Romániában, Szlovákiában, Ukrajnában élő magyarokat. A nyelvpolitikának itt is lenne teendője, hiszen arról van szó, hogy a mélyben a kirekesztő nyelvvideológiák munkálnak, ezeknek pedig olyan a természete, hogy a beszélők, kommentelők nincsenek is tudatában, hogy ezek mentén vezetik le egyéb indulataikat [...] Igen fájdalmasan szokott minket érinteni, ha valahol nem lehet kiírni valamit

magyarul vagy összefirkálják, leverik azokat a táblákat, amelyek magyar nyelvűek. Nem beszélve arról, hogy milyen indulatokat szül, ha valakire rászólnak: ne beszéljen magyarul! Van ilyen is. Sok esetben. Ugyanakkor valahogyan rendezni kellene magunkban, hogy az emberi tényező – az egy ember viselkedése, aki éppen gyűlölködik, vagy éppen nem, az ne legyen általánosított. Hiszen mi magunk is másként reagálunk egy-egy ilyen helyzetre: van, aki megsértődik, és úgy marad; van, aki gond nélkül továbblép” (Magyari–Nádor 2021: 35). A leírt meghatározásokon kívül és a konkrét tapasztalatok felsorakoztatása mellett akkor is megfogalmazódott bennem, milyen hasznos lenne egy tankönyvjellegű kiadvány, amely akár az egyetemi oktatásban, akár a tudomány-népszerűsítésben segítségünkre lenne ebben a témában. A nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem mesterszakán évek óta tartunk szemináriumot az európai nyelvpolitikáról, és persze éljük is a mindennapjainkban ezek következményét. Gyakran elmondom a hallgatóimnak: ahhoz, hogy minél objektívebb képet kapjunk a saját romániai magyar helyzetünkről, hogy ne csússzunk bele a kisebbségi siránkozásba, vagy éppen ennek ellenkezőjébe, igen hasznos, ha látjuk, máshol mi a helyzet. Szerencsére a hallgatók maguk is nyitottak erre a témára, több olyan helyi kutatás is született már, amelyek egy-egy település nyelvpolitikai megnyilvánulásait vizsgálták.

Az említett kitekintéshez nyújt nagyszerű segédeszközt Nádor Orsolya könyve. Már a lektori köszöntőből is kiderül: a kötetnek több célja is van: „egyik célja, hogy áttekintést nyújtson a Kelet-Közép-Európában élő népekről és nyelvekről az e címen meghirdetett tantárgy hallgatói, a közép-európai tanulmányokat folytatók és a nem egyetemista érdeklődők számára egyaránt. A másik cél az, hogy a nyelvtudomány oldaláról járuljon hozzá a politológusok, történészek és geográfusok által már közel két évszázada kutatott régió jellemzőinek megértéséhez” (Nádor 2023: 9).

A könyv négy fő fejezetre tagolódik, ezek pedig további alfejezetekre. Mindegyik alegység végén rövid összegzés található, amelyek segítik a lényegkiemelést, ezeket pedig az alfejezetek végén található feladatcsoport követi, amelyek vagy vitaindító kérdésekként tételeződnek, vagy feladatokat kapcsolnak a tárgyalt témakörökhöz, esetleg konkrét információkra kérdeznek rá, mintegy ellenőrizve az olvasottak megértését, rögzítését. A fejezeteket térképek, képek tarkítják, biztosítva a szemléltetés minél hatékonyabb módját, a kötet végén a források jegyzéke és a szakirodalmi összegzés nemcsak hitelesíti az olvasottakat, hanem további, a témával kapcsolatos elmélyülésre is lehetőséget biztosít.

Az első fejezet a térség kutatásával foglalkozó tudományokat mutatja be (Nádor 2023: 13–42) földrajzi (*Kelet-Közép Európa a földrajz szemszögéből*), történelmi (*Kelet-Közép Európa mint történelmi térség*) szempontokat érvényesítve, valamint a térség nyelvtudományi kutatási terepként való lehetőségét is taglalja (*Kelet-Közép Európa mint nyelvtudományi kutatási terep*).

A második fejezet a nyelvek nemzeti és nemzetközi szerepét járja körül három alfejezetben (Nádor 2023: 81–135): olvashatunk a nyelvi sokszínűségről, a nyelvek hídszerepéről, valamint a vernakuláris népnyelvekről és a nemzeti nyelvekről is. Közérthető leírásokat, fogalomértelmezéseket találunk ebben a fejezetben is. A világ nyelveinek kérdéskörétől indít a szerző, bemutatja a veszélyeztetett nyelv szempontjait, de szó van a nyelvek ismertségéről is. A *lingua franca* fogalom értelmezése során olyan közvetítő nyelvekre is kitér a latin mellett, mint a francia, a német vagy az orosz nyelv, ugyanakkor ebben a fejezetben olvashatunk a nyelv társadalmi szerepéről vagy a nemzeti nyelv létrejöttének feltételeiről, esetleg a nyelvtervezés folyamatáról vagy akár a szépirodalom szerepéről a nemzeti nyelvek kialakulásában.

A harmadik fejezet Kelet-Közép-Európa nemzeti nyelveit mutatja be három alfejezetben (Nádor 2023: 137–214), amelyek kitérnek a térség nyelvtervezéseire, a nyelvi térség egyetlen neolatin nyelvére és az egyetlen uráli nyelvére. Részletes képet kapunk a térség szláv nyelveiről: egy-egy alegység taglalja a cseh, a szlovák, a lengyel, az ukrán, a szerb, a horvát, a szlovén nyelveket, majd külön alfejezet foglalkozik a román nyelvvel, később pedig a magyar nyelvvel. Nyelvtörténeti, kultúrtörténeti érdekességeket is felsorakoztat ez a rész. Például a cseh nemzeti nyelv létrejöttéről megtudjuk, hogy „történetébe bepillantva látható, hogy nem egyenletes fejlődésről van szó, hanem egy korai, 16. századi és egy arra hosszú kihagyás után újra felépített 19. századi sztenderdről. Az első még az előtt jött létre, hogy a mai értelemben vett államnyelvi szerepe lehetett volna, noha 1615-ben a rendi gyűlés határozott arról, hogy a cseh töltsse be a hivatalos nyelvi szerepet. Néhány évvel ez után azonban bekövetkezett a nyelv és a kultúra fejlődését hosszú időre visszavetítő fehérhegyi csata (1620)” (Nádor 2023: 143). A román nyelvről pedig a következőket olvashatjuk: „négy nagyobb nyelvjárása erős földrajzi széttagoltságot mutat: a *dákoromán* nyelvjárás Moldova, Délnyugat-Ukrajna, Dobrudzsa, a Bánát és Délkelet-Magyarország területén honos, az *aromán* Dél-Albániában és Macedóniában, a macedón–görög határvidéken a *meglenoromán*, az Isztriai-félszigeten pedig, Trieszt környékén az *isztroromán*. Körülbelül 24 millió elsőnyelvi beszélője van, Románia és Moldova hivatalos nyelve, emellett jelentős diaszpórával rendelkezik, őshonos kisebbségként pedig a román népesség Magyarországon, Ukrajna és Szerbia területén él kisebb csoportokban. A román nyelv a kelet-közép-európai nyelvi térség egyik Abstand típusú nyelve, nincs közvetlen kapcsolata a saját lehetséges dialektuskontinuumával” (Nádor 2023: 193). Külön érdekes adalék például, hogy a cigány közösség nyelveivel is foglalkozik a kötet, mint a területhez nem köthető nyelvközösségek egyik legelterjedtebb csoportjával. Kiderül: „az Európában honos cigány nyelvek beszélői elsődlegesen a romani dialektuscsoporthoz tartoznak, amely tovább tagolható négy nagyobb (balkáni, vlah, centrális, északi) és számos kisebb csoportra. Mindegyiket más-más hatás érte hosszabb időn keresztül: a balkánra a görög és a török, a vlahra a román, a centrálisra a nyugati szláv nyelvek, a német és magyar, az északra a keleti szláv, a német és a finn hatott” (Nádor 2023: 222).

A negyedik fő fejezet az *Anyország nélküli, területfüggetlen nyelvek* címet viseli (Nádor 2023: 215–238), és két alfejezetre tagolódik, amelyekből az első a területfüggetlenség ellentmondásaival foglalkozik, a második

pedig utószóként funkcionál a kelet-közép-európai nyelvi térséghez. Összegző kérdéssorozattal zárul a kötet mintegy alfejezetrészeket bevezetve: *Hol van Kelet-Közép-Európa? Mely nyelvek tartoznak a kelet-közép-európai nyelvi térséghez? Létezik-e kelet-közép-európai nyelvi tér?*

Közérthető, több szempontú fejlesztést célzó leírásokat, fogalomértelmezéseket, feladatokat találunk a könyvben. A kutatót, az egyetemi oktatót és a hallgatókat is sok szempontból segíti ez a kiadvány: „A téma többoldalú tudományos megközelítést igényel, ezért a történelmi, népiségtörténeti, politológiai, kisebbségtudományi, geográfiai és irodalomtörténeti aspektus is megjelenik a központi szerepet betöltő nyelvtudományi területek mellett. Ez utóbbi esetében kiemelt szerepet kap a történetre és a változásokra egyaránt hangsúlyt helyező külső és belső nyelvi tervezés, a nyelvmenedzselés és nyelvpolitika, valamint a kontaktológia és az areális nyelvészet. A nyelvtudományi szempontok közül kiemelkedő a sociolingvisztika, a dialektológia és nyelvtervezés metszéspontjában található dialektuskontinuum fogalma, mivel ez tekinthető összekötő kapocsnak a többi, nem nyelvészeti tudományterülettel is” (Nádor 2023: 9). Mindezeket túl a legnagyobb erénye, hogy multidiszciplináris megközelítésben tárgyalja azokat a nyelvpolitikai kérdéseket, helyzeteket, amelyek hatása rányomja a bélyegét mindennapjainkra. További, különösen fontos pozitívuma ennek a munkának a közérthető tudományos stílusa, a fejezetek világos és logikus felépítése, amelyek a tudományos munkák elvárásainak megfelelnek, mégis könnyen feldolgozható információkat tartalmaznak.

Külön kiemelendő a kötet címe és a szövegegész közti szoros kapcsolat: amit a cím ígér, azt is kapjuk a kiadványon belül, valamint a szövegtest harmonikus megtörése a különböző funkciójú illusztrációkkal segíti az olvasót a megértésben, a sok információ hatékony feldolgozásában.

Hiánypótló kiadványnak tekinthető Nádor Orsolya munkája nemcsak a monografikus jellege miatt, hanem a tankönyvi szerkesztés révén is. Segítségünkre van az oktatásban, a kutatásban, a tudomány-népszerűsítésben egyaránt, de különösen ajánlom a nyelvtervezéssel, nyelvpolitikával foglalkozó, nem nyelvészeti előképzéssel rendelkező szakembereknek és döntéshozóknak is.

Irodalom

Magyari Sára – Nádor Orsolya 2021. Nyelvpolitika, nyelvi jogok – innen és onnan. Újvárad 2021/2: 35–37.

Nádor Orsolya 2023. *A kelet-közép-európai nyelvi térség*. Károli Könyvek. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. Budapest. <https://doi.org/10.56037/978-963-646-068-6>

Magyari, Sára: On language policy and language rights from a practical perspective

Kulcsszók: nyelvtudomány, nyelvpolitika, nyelvi jogok, nyelvi tervezés, Kelet-Közép Európa nyelvei

Keywords: linguistics, language policy, language rights, language planning, languages of East-Central Europe

Az írás szerzőjéről

Magyari Sára

Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Románia

saramagyary[kukac]yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-0485-4316>